

ПИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

І. О. Андрухів, І. Я. Любінець

БОРОТЬБА ОРГАНІВ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПРОТИ ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ ОУН ТА УПА НА ТЕРЕНАХ СТАНІСЛАВСЬКОЇ (ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ) ОБЛАСТІ В 40–50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Питанню боротьби радянської влади проти збройних формувань ОУН та УПА на теренах західноукраїнських областей у 1940 — 59-х рр. минулого століття за останні роки присвячено чимало праць, серед яких слід відзначити дослідження І. Біласа, В. Косика, О. Лисенка, І. Муковського, В. Сергійчука, І. Патриляка та інших [1]. Спираючись на їхні здобутки, ми у своїй статті поставили за мету висвітлити особливості цієї боротьби на теренах Станіславської (з 1962 р. — Івано-Франківської) області. Актуальність дослідження зумовлена тим, що, по-перше, у новітніх дослідженнях цієї проблемі не приділено достатньої уваги, в тому числі висвітленню форм і методів органів радянської влади та силових структур у боротьбі зі збройними формуваннями, аналізу цієї боротьби на різних етапах, підрахунку жертв цього протистояння. По-друге, з другої половини 1943 р. терени області стають головною базою з військової підготовки та дислокації формувань УПА, що не могло не позначитися на процесах відновлення радянської влади після звільнення області від нацистських окупантів. По-третє, опір радянській владі на теренах Станіславщини був наймасовішим і найтривалішим, що змушувало органи влади вдаватися і до масових репресивних методів не лише проти безпосередніх учасників самостійницького руху, а й цивільного населення, що, відповідно, призводило до частих порушень законності та формування у свідомості значної частини громадянства краю негативного ставлення до радянської влади. Таким чином, мета

нашого дослідження полягає у висвітленні механізмів, форм і методів боротьби органів радянської влади з ліквідації збройних формувань ОУН–УПА на теренах Станіславщини та їх наслідків.

У червні 1943 р. центр діяльності УПА поступово зміщується з Волині й Полісся на терени Станіславщини, яка до цього відігравала роль запілля, де знаходилися вишкільні військові табори та збиралися продукти харчування, одяг й медикаменти для повстанців. Такі зміни, на нашу думку, були зумовлені низкою причин.

По-перше, невдачі німецької армії на Східному фронті та наступ Червоної армії зумовили посилення грабування фашистськими окупантами сировинної бази Прикарпаття та населення. Крім того, значно посилювався процес примусового вивезення працездатного населення на роботи до Німеччини, а також формування дивізії “Галичина”, що загрожувало втратою соціальної бази для поповнення рядів УПА у її майбутній боротьбі проти радянської влади. Так, якщо на березень 1942 р. з дистрикту Галичина було вивезено 100 тис. осіб, то станом на початок квітня 1943 р. їх кількість зросла до 300 тис. [2].

По-друге, у червні 1943 р. з лісів Сумщини в Карпати вирушило партизанське з’єднання під проводом С. Ковпака, що мало на меті створити плацдарм для партизанської боротьби у глибокому тилу гітлерівців, а головне — спровокувати терор і репресії окупаційних властей проти місцевого населення.

По-третє, рельєф місцевості Прикарпаття давав можливість краще пристосуватися для майбутньої партизанської боротьби з новим противником.

Прихід ковпаківського з’єднання на Прикарпаття змусив Провід ОУН(б) вдатися до організації військових сил. Зокрема, на нараді провідників Станіславського, Стрийського та Тернопільського округів, що відбулася наприкінці червня, було вирішено сформувати п’ять куренів, щоб не допустити ковпаківців у Карпати [3]. Ця нарада фактично і стала початком створення УПА-Захід, хоча новоутворене військове формування на початку мало назву Українська Народна Самооборона (УНС). За словами М. Лебеда, це було зроблено “з тактичних мотивів, щоб обдурити німців, принаймі на початку, що це не УПА” [4].

Оскільки на теренах області гітлерівська окупаційна вла-

да не мала регулярних військових частин, щоб протистояти ковпаківцям, то до часу передислокації регулярних частин із Західного фронту змушена була погодитися з такою “народною ініціативою”. Швидко сформовані п’ять куренів перекрили ковпаківцям можливість для широкого маневру в пригірських та гірських районах Станіславщини і Львівщини. Зокрема, курінь “Чорні чорти” під командуванням “Енея” (до 450 бійців) дислокувався на теренах Яремчанського району, курінь “Трембіта” (к-р “Чорнобривий”, до 400 бійців) — у Долинському районі, курінь “Сіроманці” (к-р “Яструб”, до 300 бійців) — у Болахівському районі, курінь “Кривоноса” (к-р “Шугай”, до 400 бійців) — у Стрийському і курінь “Омеляна” (к-р “Омелян”, до 400 бійців) — у Старосамбірському районі [5].

Зустрівши опір в Яремчанському районі, ковпаківці змушені були відступити в долину річки Прут, де між селами Заріччя — Десятин — Білі Ослави на початку серпня були розбиті німецькими частинами, перекинутими з Франції.

І все ж, незважаючи на поразку, ковпаківці досягли поставленої мети — окупанти розпочали масові репресії проти цивільного населення та відділів УНС-УПА, що дислокувалися в Карпатах. Починаючи з вересня і до грудня 1943 р., мали місце сутички з німецькими частинами в Болахівському, Долинському та Косівському районах. Але цей наступ закінчився поразкою для гітлерівців, оскільки їм так і не вдалося знищити військові вишкільні табори УПА, а в окремих військових операціях вони зазнали відчутних втрат. Так, при спробі захопити військовий табір “Порпаш” під горою Магурою на Долинщині у сутичці з сотнею з куреня “Трембіта” фашисти втратили понад 200 чол. Не менші втрати понесли вони і в бою на горі Тарниця біля Космача та в Чорному лісі біля сіл Майдан, Посіч, Завій, а також на горі Лютій у Долинському районі.

Невдалі спроби знищити відділи УНС-УПА змусили нацистів запровадити з 10 жовтня 1943 р. на теренах дистрикту Галичина надзвичайний стан, що тривав до липня 1944 р. За цей час лише на теренах Станіславської області було прилюдно розстріляно “за зв’язки з ОУН” 1571 особу української національності. Першими зазнали репресій лісники за те, що “дозволяли” відділам УНС-УПА вирубувати “державний” ліс для облаштування своїх таборів та схронів [6].

Із наближенням фронту до кордонів Галичини Генеральний штаб УПА провів реорганізацію своїх військових відділів і 1 березня 1944 р. видав офіційний наказ про створення на базі УНС військового формування УПА-Захід, що мало дислокуватися на теренах Львівської, Дрогобицької, Тернопільської та Станіславської областей. УПА-Захід складалося з п'яти військових округ (ВО), а саме: “Центр” — м. Львів, “Буг” — Львівська область, “Лисоня” — Тернопільська область, “Маківка” — Дрогобицька область і “Говерла” — Станіславська область. До кожної з округ входило по три-чотири тактичних відтинки (ТВ), на яких оперували три-чотири курені, кожен з яких складався з трьох-чотирьох сотень.

Згідно з планом ВО “Говерла” мала складатися з чотирьох ТВ: “Чорний ліс”, до якого входили Станіславський, Богородчанський, Галицький і Калуський р-ни, “Гуцульщина” (Коломийський, Жаб'євський, Косівський, Яблунівський р-ни), “Дністер” (Городенківський, Снятинський, Тлумацький р-ни) і “Журавлі” (Долинський, Болехівський, Рожнятівський, Перегінський р-ни).

Однак внаслідок стрімкого наступу Червоної армії і звільнення в березні — травні 1944 р. п'яти районів області (Гвіздецького, Городенківського, Заболотівського, Коломийського, Снятинського) завершити формування ТВ “Дністер” не вдалося. Перешкодило їй те, що вже з 3 травня у цих районах розпочалася мобілізація чоловіків 1894–1926 рр. народження до Червоної армії, що не дало змоги повністю сформувати сотні й курені. Зокрема, станом на 22 травня було призвано 35576 чол., із яких лише 2058 не з'явилися на призовні пункти [7].

У березні — травні 1944 р. відділам ВО “Говерла” довелося вступати у збройні сутички не лише з регулярними частинами Червоної армії, а й угорськими частинами та з партизанськими відділами з'єднання Шукаєва, що прийшло з 18-ю армією. У завдання шукаєвців входило створення плацдарму в передгір'ї Карпат та в районі Дрогобича-Борислава. Оскільки основні сили ВО “Говерла” знаходились у гірських районах Карпат, то шукаєвці без проблем зайняли Чорний ліс, де залишився загін “Іскра” під командуванням Кулагіна, а три загони на чолі з Шукаєвим подалися в район Дрогобича-Борислава. Загони УПА розпочали 23 квітня наступ проти “іскрівців” і до

1 червня повністю їх знищили. Після цього три курені пішли в рейд на Дрогобиччину, звідки невдовзі витиснули на територію Словаччини загін Шукаєва.

Перемогою відділів УПА завершилися і сутички з угорськими частинами. Зокрема, після того як в районі Жаб'є були розбиті три угорські сотні, між командуванням 6-го угорського корпусу в особі генерала Ференца Фаркаша де Кісбарнака й командуванням УПА-Захід було укладено таємну угоду про ненапад.

Незважаючи на те що в п'яти звільнених районах області йшов процес відновлення радянської влади, повноправними господарями залишалися відділи УПА, які, за даними офіційних джерел, мали “розгалужену сітку в населених пунктах області і активно проводили організацію банд для боротьби проти Радянської влади і Червоної армії” [8].

Внаслідок Львівсько-Сандомирської наступальної операції до кінця серпня 1944 р. було звільнено від нацистських окупантів майже всю територію області. Зміна ситуації змусила виконувача обов'язків командувача УПА-Захід О. Луцького-“Богуна” видати 27–28 серпня накази, в яких від провідників Станіславської, Дрогобицької і Перемишльської округ вимагалось “в якнайкоротшому часі приготувитися до зміни окупанта” і до 15 вересня 1944 р. “приготувити собі у лісах резервові табори і сховища на перехід фронту під совітську дійсність” [9].

Таким чином, з 27 серпня 1944 р. розпочався новий період в історії діяльності ОУН-УПА — збройна боротьба проти радянської влади, що тривала до середини 50-х рр. Цей період можна умовно поділити на чотири етапи: 1) липень 1944 р. — червень 1945 р.; 2) липень 1945 — червень 1946 р.; 3) липень 1946 р. — грудень 1948 р.; 4) січень 1949 — вересень 1956 р., кожний з яких характеризувався як зміною стратегії і тактики взаємної боротьби, так і форм та методів із ліквідації збройних формувань ОУН та УПА.

Про серйозність боротьби на першому етапі свідчать як велика кількість радянсько-партійних документів із ліквідації збройного опору, так і значні людські втрати. Зокрема, 9 жовтня 1944 р. було видано спільний наказ НКВС-НКДБ СРСР “Про заходи з посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідації озброєних банд ОУН у західних областях Української РСР”,

яким передбачалося використання різних форм і методів у боротьбі з повстанцями. Зокрема, у Станіславську область була передислокована 19-а стрілецька бригада внутрішніх військ НКВС, створювалися спеціальні оперативні загони з виявлення та ліквідації “керівників бандгруп”, а також наказувалося “посилити репресії проти членів сімей активних учасників оунівських організацій і банд” [10]. На основі цього наказу було зроблено широкомасштабну військово-чекістську операцію, що розпочалася 1 листопада 1944 р. і ввійшла в історію як перший “хрущовський нажим”. Оскільки цей наступ не приніс очікуваних результатів, то на пленумі ЦК КП(б)У 23–24 листопада були заслухані звіти секретарів обкомів Волинської, Станіславської і Чернівецької областей, де діяльність УПА була найбільш активною. На основі критичних висновків Оргбюро ЦК КП(б)У ухвалив спеціальну постанову “Про проведення обласних і районних нарад селян, міських і районних зборів інтелігенції в західних областях України”, в якій крім іншого, рекомендувалося обкомам провести обласні і районні наради селян із постановкою на них питання про боротьбу проти українських націоналістів — “самих лютих ворогів українського народу” [11]. На виконання рішень пленуму НКВС УРСР видав 11 грудня 1944 р. наказ “Про подальші заходи у боротьбі з бандитизмом ОУН і УПА на території Станіславської області”, в якому, зокрема, відзначалося, що “ліквідація оунівського підпілля і їх бандитських формувань на території Станіславської області продовжує залишатися незадовільною”, оскільки “райони області залишаються засміченими повстанськими елементами, які тероризують радянсько-партійний актив і дезорганізують господарсько-політичне життя в населених пунктах” [12].

10 січня 1945 р. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило чергову постанову “Про посилення боротьби з українсько-німецькими націоналістами в західних областях України”, в якій вимагало від обкомів “посилити боротьбу з українсько-німецькими націоналістами з тим, щоб використати зимовий період для остаточного розгрому і ліквідації банд і підпілля” [13].

Про результативність цих заходів свідчить той факт, що за період від 10 січня до 23 лютого 1945 р. у західних областях було вбито понад 11 тис. повстанців і членів ОУН, 26 тис. узяті в полон і понад 22 тис. добровільно склали зброю, відгукнув-

шись на звернення уряду, а також зголосилося понад 13 тис. призовників, які переховувались від призову до Червоної армії [14]. На теренах Станіславської області за вказаний період було знищено 4979 повстанців і членів ОУН та 13230 осіб добровільно склали зброю [15].

Оскільки підпілля продовжувало діяти, то 26 лютого Політбюро ЦК КП(б)У прийняло спеціальну постанову, якою вимагав завершити остаточну ліквідацію “оунівських банд” до 15 березня 1945 р. [16].

Одночасно з проведенням військово-чекістських операцій та зборів мешканців населених пунктів, влада застосовувала й методи залякування і репресій проти сімей учасників самостійницького руху. Зокрема, з дозволу Військової колегії Верховного Суду СРСР застосовувалися прилюдні страти активних учасників збройних формувань. Так, 3 вересня 1944 р. на ринковій площі в Станіславі було страчено через повішення бійця УПА Миколу Петранюка, на початку січня 1945 р. — бійців УПА Маланюка, Чупренка і Рошівського [17], а в Тисмениці — члена ОУН Миколу Литвинця [18]. Всього в області до березня 1945 р. було прилюдно страчено 28 осіб, активних членів ОУН та УПА. Крім того, впродовж січня — березня 1945 р. з області було вислано 908 сімей (2480 осіб) членів ОУН-УПА і так званих “бандпособників” [19].

І все ж, незважаючи на звернення уряду, численні військово-чекістські операції та виселення радянській владі так і не вдалося ліквідувати збройне підпілля до 15 березня 1945 р. За даними звітів обкомів партії, наприкінці березня у Львівській області продовжувало діяти 49 “банд” чисельністю 1200 чол., у Волинській — 7 (704 чол.), Рівненській — 55 (1160 чол.), Дрогобицькій — 69 (1384 чол.), Тернопільській — 79 (1908 чол.), Станіславській — 11 боївок чисельністю 2150 чол. [20]. Безперечно, що така “точність” щодо кількості учасників збройних формувань була далекою від правди, але водночас ці дані переконливо свідчать, що Станіславська область була найбільше “вражена” збройним опором радянській владі.

На початку квітня 1945 р. на теренах області розпочався другий “хрущовський нажим”, який тривав до кінця червня. Відділи УПА й осередки ОУН зазнали відчутних втрат, зокрема, було вбито 2749 чол., полонено 5244 чол., добровільно

склали зброю 4655 чол., а в райвійськкомісаріати прибуло 7845 чол., які переховувалися від призову в армію [21]. У той же час за даними джерел ОУН радянська сторона втратила в першому півріччі 1945 р. на теренах області 3975 чол. вбитими і 1383 чол. пораненими, тоді як УПА лише 678 чол. убитими [22]. Цифри протилежні, тому до них слід ставитися критично, оскільки кожна сторона намагалася свідомо завищувати дані про втрати свого противника для підняття морального духу як безпосередніх учасників збройної боротьби, так і для самоствердження в очах місцевого населення.

Про неспроможність справитися зі збройним опором ОУН-УПА свідчили і численні звернення уряду СРСР і УРСР про добровільну явку, “остаточні” терміни яких постійно продовжувалися, а кількість “добровольців” після чергового звернення постійно зменшувалася. Це свідчило про недовіру до влади, оскільки значну частину тих, хто зголошувався, все ж таки змушували “добровільно” виїжджати у східні регіони.

Слід зазначити, що після капітуляції Німеччини серед частини повстанців наступив період відчаю, який розвіяло звернення Проводу ОУН та командувача УПА Р. Шухевича. Учасників збройного опору закликали “не випускати зброю з рук” і “новими методами боротьби, достосованими до нової обстановки” дати “відповідь ворогові на його наступ” [23].

Для влади теж наступив новий період у боротьбі з УПА, старт якому дала постанова Політбюро ЦК КП(б)У від 24 липня “Про ліквідацію залишків банд українсько-німецьких націоналістів у західних областях УРСР”. Зокрема, силовим структурам було наказано до 1 серпня розробити по кожному району й області детальні плани з “повної ліквідації кожної бандитської групи” [24], що було такою ж утопією, як і попередня постанова про “остаточну” ліквідацію до 15 березня. Зазначимо, що завдання з ліквідації цих “залишків” органи НКВС (МДБ) та НКДБ (МДБ) фактично виконували до середини 50-х рр. А за перших півроку (серпень-грудень) на теренах Станіславської області під час численних військово-чекістських операцій та засад було знищено 1614 повстанців і членів ОУН та 3551 чол. полонено [25].

Таким чином, за нашими підрахунками на основі офіційної радянської статистики, за період з вересня по грудень 1944 р.

та весь 1945 р. на теренах Станіславської області було вбито понад 15 тис. повстанців і членів ОУН, стільки ж взято в полон і понад 20 тис. з'явилося з повинною, що разом склало понад 50 тис. чол., які зі зброєю в руках воювали проти радянської влади. Якщо врахувати, що на теренах сусідніх областей — Львівської, Тернопільської, Дрогобицької, Волинської, Рівненської та Чернівецької — за цей період від активної боротьби теж було вилучено в середньому 20-25 тис. чол., то в рядах ОУН-УПА на той час перебувало понад 200 тис. чоловік.

Підбиваючи підсумки військово-чекістських операцій за четвертий квартал 1945 р., начальник УНКДБ у Станіславській області на нараді 12 січня 1946 р., зокрема, відзначав, що на теренах області залишилося “лише кілька малих бандитських груп чисельністю 15-30 чоловік і чотири великих по 80-100 чол.”. Таким чином, на його думку, було “завдано вирішального удару по бандитизму”. Однак із ним не погодився присутній на нараді заступник наркома внутрішніх справ УРСР Т. Строкач, який заявив, що в жодній з інших західних областей немає таких військових сил, задіяних у боротьбі з ОУН-УПА, як у Станіславській. За його словами, “внутрішніх військ НКВС на території Станіславської області є у 1-2, а то й порівняно з іншими областями в 3 рази більше... Ні в одній області стільки частин не бере участі в боротьбі з бандитизмом, як на території Станіславської області... Однак результати незадовільні... і особисто товариш Хрущов майже на кожній нараді говорить про те, що Станіславська область тягнеться у хвості...” [26]. Наведені статистичні дані та висловлювання Т. Строкача засвідчують, що Станіславщина в 1945 р. була центром не лише концентрації повстанських сил, а й самостійницького руху.

На підтвердження цих слів свідчать і численні донесення з окремих районів, де радянська влада існувала формально. Навіть у Тисменицькому районі, одному з найближчих до обласного центру, в окремих селах господарями становища були повстанці. Так, в аналітичній довідці від 25 травня 1946 р. начальник райвійськкомісаріату, зокрема, відзначав, що “відношення населення до заходів радянської влади пасивне... Ніяких зборів, засідань у будні дні провести неможливо, для чого використовуються недільні дні і збори людей біля церкви. На зборах люди ні “за” ні “проти” не голосують. Особливо виділя-

ються села Довге, Рожнів, Стригунці. Там радянської влади не відчувається. Поїздки в ці села з малою групою співробітників радпартапарату неможлива, тому радпартактив там буває дуже мало. Бандити в цих селах проводять значну активність” [27].

За даними МВС УРСР, у першому півріччі 1946 р. у західних областях було проведено 47798 військово-чекістських операцій, під час яких знищено 7523 повстанців, із них найбільше у Станіславській області — 1979; полонено 25277 (у Станіславській — 7089), з’явилося з повинною — 6157 (у Станіславській — 2714 чол.). А втрати радянської сторони склали під час цих операцій і засад лише 236 чол. та 864 чол. під час “бандпроявів” [28].

Таким чином, у першому півріччі 1946 р., за нашими підрахунками, від активної боротьби зі зброєю в руках було ізольовано на теренах Станіславщини 11782 чол., а в усіх західних областях — 38957 чоловік.

Діяльність ОУН-УПА паралізувала не лише діяльність більшості радянсько-партійних органів на місцях, а й проведення “суцільної колективізації” та “культурної революції”. Зокрема, наприкінці 1946 р. в області діяло лише 18 колгоспів (608 господарств) із 274 довоєнних (19807 господарство) та створено лише 45 ініціативних груп (591 господарств). Із 2882 членів і 857 кандидатів у члени ВКП(б) представників із місцевого населення майже не було. А із 8524 чол. ЛКСМУ місцева молодь складала менше 10 відсотків [29].

На черговій конференції ОУН, що відбулася наприкінці червня 1946 р., було прийнято рішення про реорганізацію структури УПА в збройне підпілля ОУН. Ця реорганізація закінчилась наприкінці 1948 р. Великі військові відділи УПА були реорганізовані у малі мобільні групи. Skorиставшись зверненням уряду про помилування, значну частину бійців УПА було легалізовано і надалі вони склали надійний резерв для бойових груп УПА та низових клітин ОУН. Така тактика виправдала себе, і вже за підсумками третього кварталу 1946 р. втрати радянської сторони вперше були більшими (276 чол. убитими), ніж повстанців (211 осіб убитими) [30].

Оскільки органи МВС, на які було покладено завдання з “ліквідації залишків” збройного підпілля, не справилися зі своїм завданням, то з 21 січня 1947 р. ця справа перейшла у відання

МДБ. За I квартал 1947 р. обласне УМДБ за допомогою внутрішніх військ, що перейшли у їхнє підпорядкування, та радянсько-партійного апарату провело 1456 військово-чекістських операцій, із яких лише 606 закінчилися результативно, а з 353 засад тільки 113 принесли позитивний результат. Під час цих операцій і засад було вбито 302 особи із членів УПА та ОУН, 350 осіб арештовано, серед яких 88 чол. належали до керівного складу ОУН та УПА [31].

У лютому 1947 р. керівництво МДБ УРСР розробило план під назвою “Заходи з остаточної ліквідації залишків оунівського бандитизму в західних областях України в зимово-весняний період 1947 року”. Для його виконання зі східних областей УРСР та союзних республік було направлено 1094 досвідчених чекістів, з яких 183 прибули в Станіславську область. Були створені спецзагони для ліквідації керівного складу крайового проводу “Карпати”, Коломийського, Станіславського і Калуського окружних та 18 районних проводів ОУН. Значно зросла і кількість внутрішніх військ та військових частин Червоної армії для проведення військово-чекістських операцій. На остаточну ліквідацію збройних формувань ОУН-УПА відводилось усього два місяці [32]. Але й ці заходи МДБ не дали бажаного результату, а тому в жовтні 1947 р. було проведено безпрецедентну акцію в західних областях із виселення сімей учасників збройного підпілля ОУН-УПА та сімей “бандпособників”. Було виселено 26333 сімей у кількості 77791 особи, в тому числі 4512 сімей (11883 особи) зі Станіславської області [33]. Хоча, за словами обласного прокурора, було дано санкцію на виселення 6 тис. “бандитських сімей” [34].

У відповідь на каральні репресії МДБ повстанці провели в 1947 р. на теренах області 423 терористично-диверсійні акції. Водночас під час військово-чекістських операцій та засад загинуло 638 повстанців і членів ОУН [35].

Оскільки збройний опір продовжувався, а насильне виселення сімей учасників збройного підпілля не давало бажаних результатів, то з метою позбавлення ОУН та УПА соціальної і матеріальної бази вище радянсько-партійне керівництво вирішило переселити все населення із сіл, що знаходилися в зоні Чорного лісу. Це виселення було завуальоване спільною постановою РМ УРСР та ЦК КП(б)У від 12 липня 1949 р. “Про переселення

колгоспників і односібних селян в колгоспи і радгоспи південних областей УРСР”. За три роки планувалося переселити із західних областей в Кіровоградську, Харківську, Херсонську й Одеську області понад 50 тис. сімей, в тому числі 9070 сімей зі Станіславської області [36]. Але оскільки добровільно виявили бажання переселитися лише заледве 500 осіб, то в лютому 1950 р. бюро Станіславського обкому та облвиконком, керуючись постановою ЦК КП(б)У від 6 лютого “Про виселення куркульських сімей із західних областей УРСР”, ухвалили спільну постанову про виселення населення сіл із зони Чорного лісу як “куркульські господарства”. У доповідній записці на ім’я секретаря ЦК КП(б)У Мельникова від 25 травня 1950 р., зокрема, відзначалося, що це робиться з метою “посилення удару по оунівцях”, а також, щоб “не допустити зайвих жертв і не тратити час на оформлення доказів ворожості куркуля, знаючи, що куркуль був, є і буде ворогом Радянської влади”. На основі цього документа з області до 1 червня 1950 р. було переселено 2465 сімей [37]. А всього із західних областей було виселено 12280 сімей у складі 41898 осіб [38]. Проти незаконності цих примусових виселень протестував навіть обласний прокурор, який у доповідній записці на ім’я прокурора УРСР відзначав, що “прокуратура західних областей при переселенні керується інструкціями, якими користуються органи МДБ, однак на основі якого закону діють ці інструкції і вказівки по лінії МДБ і чим вони обґрунтовані — невідомо” [39].

Але тоді було не до законності, оскільки, за словами першого секретаря Станіславського обкому партії, виселення “дало нам можливість завдати сильного удару по ворогу”. Крім того, у першому півріччі 1950 р. під час військово-чекістських операцій на теренах області було вбито 257 учасників збройного підпілля і 2274 чол. з’явилися з повинною. У відповідь збройне підпілля провело 142 терористично-диверсійні акції, під час яких було вбито 75 чол. радпартактиву, з них 32 — у травні місяці [40].

Позбавлене соціальної та матеріальної бази збройне підпілля з 1951 р. значно знижує свою активність, а радянська влада, навпаки, зміцнює свої позиції, свідченням чого було завершення “суцільної колективізації” на початку 1952 р. І все ж озброєні боївки в окремих районах області продовжували діяти ще

до середини 50-х рр. Останню з них було ліквідовано у вересні 1956 р. у Чернелицькому районі. До складу боївки входило 7 осіб, які перебували на нелегальному становищі з 1944 р. Разом із так званими “бандпособниками” було засуджено 19 чол., один з яких отримав вищу міру покарання, а решта — від 5 до 25 років виправно-трудогих таборів [41].

У наступні три роки антирадянська діяльність мала винятково пропагандистський характер у формі розповсюдження листівок та націоналістичної літератури. Таких “антирадянських” проявів у 1957 р. було зафіксовано 44, з яких 33 — виготовлення і розповсюдження листівок та листів; у 1958 р. — 15 проявів, а в 1959 р. — лише три [42].

Таким чином, у боротьбі зі збройними формуваннями ОУН-УПА на теренах Станіславської області в 40–50-х рр. минулого століття радянська влада використовувала різні форми й методи, переважно репресивного характеру, наслідком яких було те, що за період з березня 1944 р. по вересень 1956 р., за нашими підрахунками, було знищено понад 20 тис. членів ОУН та УПА, які зі зброєю в руках чинили опір режиму, потрапило в полон понад 30 тис., з’явилися з повинною понад 25 тис. чол., було виселено понад 16 тис. сімей, що свідчить як про масовий характер національно-визвольної боротьби, так і про те, що Станіславська область понад десять років була центром збройного опору радянській владі. Водночас потребують глибшого дослідження такі питання, як форми й методи проведення “хрущовських нажимів”, яких було понад десяток, механізми виселення так званих “куркулів” і “бандпособників”, порушення правових норм представниками влади та силових структур проти цивільного населення під час проведення репресивних заходів, що дадуть змогу повно й об’єктивно побачити цілісну картину суспільно-політичних процесів на теренах області в зазначений період.

Джерела та література

1. Див.: Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. — К.: Либідь — Військо України, 1994. — Кн. 1. — 432 с.; Кн. 2. — 688 с.; Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні (Переклад з французької). — Париж — Нью-Йорк — Львів, 1993. — 660 с.; Муковський І. Т., Лисенко О. Є. Звитяга і жер-

- товність: Українці на фронтах Другої світової війни / За ред. В. Д. Конашевича. — К.: Науково-вид. агентство “Книга Пам’яті України”, 1996. — 568 с.; Сергійчук В. І. ОУН-УПА в роки війни: Нові документи і матеріали. — К.: Дніпро, 1996. — 492 с.; його ж: Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 — 1953 рр. Нові документи і матеріали. — К.: Дніпро, 1998. — 942 с.; Патриляк І. К. До питання про внесок ОУН та УПА у боротьбу проти нацистських окупантів на території України // Укр. іст. журн. — 2004. — № 5. — С. 81–95 та ін.
2. Станиславівське слово. — Станиславів, 1943. — 18 квітня.
 3. Архів Управління Служби Безпеки України в Івано-Франківській області (далі — Архів УСБУІФО). Справа П-200056 (Справа О. Лущького). Том 1. — С. 248.
 4. Лебедь М. УПА. Репринтне видання. — Дрогобич: Відродження, 1993. — С. 84.
 5. Архів УСБУІФО. Справа П-200056. Том 1. — С. 251–252.
 6. Державний архів Івано-Франківської області (далі — ДАІФО). — Ф. Р-753. — Оп. 1. — Спр. 2. — Арк. 53–249.
 7. Шанковський Л. Тринадцять літ // Альманах Станіславської землі. Збірник матеріалів до історії Станіслава і Станіславщини. — Нью-Йорк — Торонто — Мюнхен, 1975. — Т. 1. — С. 172.
 8. ДАІФО. — Ф. Р-584. — Оп. 2. — Спр. 2. — Арк. 11.
 9. Андрухів І. О., Француз А. Й. Станіславщина: двадцять буремних літ (1939 — 1959). Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. — Рівне — Івано-Франківськ: Фірма “Талія”, 2001. — С. 109.
 10. Архів Міністерства внутрішніх справ України в Івано-Франківській області (далі — УМВСУІФО). Приказ НКВД-НКГБ СРСР от 9 октября 1944 года // Накази, директиви, розпорядження НКВС СРСР за 1944 рік. Том 1. Колекція документів.
 11. Центральний державний архів громадських організацій України (далі — ЦДАГОУ). — Ф. 1. — Оп. 9. — Спр. 220. — Арк. 15.
 12. Архів УМВСУІФО. Приказ НКВД УССР от 11 декабря 1944 года // Накази, директиви, розпорядження НКВС УРСР за 1944 рік. Том 2. Колекція документів.
 13. ЦДАГОУ. — Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 29. — Арк. 13.
 14. ДАІФО. — Ф. Р-295. — Оп. 2. — Спр. 18. — Арк. 82.
 15. Там само. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 5.
 16. ЦДАГОУ. — Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 29. — Арк. 154.
 17. Прикарпатська правда. — Станіслав, 1945. — 16 січня.
 18. Андрухів І., Гаврилюк С. Тисмениця. — Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. — С. 396.
 19. ДАІФО. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 5.
 20. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 — 1953 рр. Нові документи і матеріали. — К.: Дніпро, 1998. — С. 253.
 21. ДАІФО. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 13–14.
 22. Шанковський Л. Тринадцять літ... — С. 180.

23. Історія УПА. (Репринтне видання). — Дрогобич: Відродження, 1991. — С. 116.
24. ЦДАГОУ. — Ф. 1. — Оп. 16. — Спр. 30. — Арк. 57.
25. ДАІФО. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 6. — Арк. 37, 46.
26. Там само. — Ф. П-6. — Оп. 5. — Спр. 417. — Арк. 5, 69-70.
27. Там само. — Ф. Р-784. — Оп. 1. — Спр. 16. — Арк. 21.
28. Сергійчук В. Десять буремних літ... — С. 483-484.
29. ДАІФО. — Ф. Р-7. — Оп. 3. — Спр. 3. — Арк. 17.
30. ДАІФО, ф. Р-584, оп. 1, спр. 10, арк. 12.
31. Там само. — Спр. 18. — Арк. 9-10.
32. Сергійчук В. Десять буремних літ... — С. 563-568.
33. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917 — 1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. — К.: Либідь — Військо України, 1994. — Кн. 1. — С. 283-284.
34. ДАІФО. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 18. — Арк. 36.
35. Там само. — Ф. Р-753. — Оп. 1. — Спр. 83. — Арк. 184.
36. Там само. — Ф. Р-295. — Оп. 2. — Спр. 78. — Арк. 94.
37. Там само. — Ф. Р-1. — Оп. 1. — Спр. 1211. — Арк. 17-18.
38. Сергійчук В. Десять буремних літ... — С. 781.
39. ДАІФО. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 51. — Арк. 99.
40. Там само. — Ф. Р-1. — Оп. 1. — Спр. 1211. — Арк. 17-18.
41. Там само. — Ф. Р-584. — Оп. 1. — Спр. 101. — Арк. 17.
42. Там само. — Спр. 112. — Арк. 23.

Анотації

***Андрухив І. А., Любинец І. Я.* Борьба органов советской власти против вооруженных формирований ОУН и УПА на территории Станиславской (Ивано-Франковской) области в 40 — 50-х годах XX века.**

В статье на значительном документальном материале освещаются механизмы, формы и методы борьбы органов советской власти против вооружённых формирований ОУН-УПА на территории Станиславской (Ивано-Франковской) области в 40–50-х годах XX ст.

***Andruhiv I. A., Lubinets I. J.* The fight of the Soviet government bodies against the OUN — UPA armed groups on the territory of Stanislav (Ivano-Frankivsk) region in 1940s — 1950s.**

The mechanisms, forms and methods of the Soviet government bodies fight against the OUN-UPA armed groups of in 1940s — 1950s on the territory of Stanislav (Ivano-Frankivsk) region are considered in this article on the basis of significant documentary material.